

KOPRIVNIČKA KRIZA VLASTI 1927. - 1929.

1927 - 1929 CRISIS OF LOCAL GOVERNMENT IN KOPRIVNICA

Vladimir Šadek

Koprivničko-križevačka županija

Nemčićeva 5, Koprivnica

(Kontakt: Trg kralja Tomislava 5, Koprivnica)

vladimir.sadek@kckzz.hr

Primljeno / Received: 5. 2. 2009.

Prihvaćeno / Accepted: 7. 6. 2009.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 94 329 (497.5) Koprivnica

SAŽETAK

Nakon stvaranja Kraljevine SHS u političkom životu koprivničke Podravine dominira HSS, a najistaknutiji političar 20-ih godina 20. stoljeća bio je koprivnički gradonačelnik Ivan Kraljić. Budući da je Kraljić bio omiljen među stanovništvom i često se sukobljavao s vladajućim režimom, vlasti su ga nastojale diskreditirati i umanjiti njegov utjecaj. U prilog takvim nastojanjima išla je politika Radića sredinom 20-ih godina kad zbog previranja u stranci dolazi do slabljenja HSS-a na koprivničkom području. Formiranjem HFSS-a i Hrvatskog bloka dolazi do sukoba među hrvatskim strankama te HSS gubi popularnost u gradu Koprivnici. Suspenzijom Kraljića s gradonačelničke pozicije dolazi do krize vlasti koju produbljuju politički sukobi u predizbornim kampanjama. Unatoč lošoj gospodarskoj situaciji, politička kriza zbog nemogućnosti dogovora stranaka nije riješena sve do ponovljenih izbora kad je gradonačelnik izabran dogovorom u vrhu SDK. Politička prepucavanja utišana su uvođenjem diktature kad je režim na gradonačelničku poziciju postavio mladog pravnika Vladimira Malančeca.

Ključne riječi: Koprivnica, izbori, HSS, HB, politika, gradonačelnik, Ivan Kraljić

Key words: Koprivnica, elections, Croatian Peasants Party, Croatian bloc, politics, Mayor, Ivan Kraljić

Nakon završetka Prvoga svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske hrvatski su krajevi ušli u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba te zatim u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Život u Kraljevini SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji bio je obilježen društveno-političkom krizom koja je ponajviše do izražaja dolazila zbog različitosti mentaliteta naroda ujedinjenih 1918. i razvoja njihovih društava. Društveni, ekonomski i kulturni razvitak bio je na višoj razini u zemljama koje su izašle iz bivše Austro-Ugarske. Donošenje Vidovdanskog ustava, koji je ozakonio centralistički velikosrpski sustav, izazvalo je nezadovoljstvo među Hrvatima te produbilo suprotnosti i podjele. Konstantno gospodarsko iskorištavanje i zapostavljanje Hrvatske te represija redarstvenika i birokratskog aparata jačali su struje sklone federalizmu i separatizmu. Prvi parlamentarni izbori pokazali su snažno svrstavanje hrvatskog naroda uz republikanizam Stjepana Radića i njegovu Hrvatsku pučku seljačku stranku.¹ To je bilo vidljivo i u koprivničkoj Podravini gdje

¹ Od 1904. do 1920. godine stranka je imala naziv Hrvatska pučka seljačka stranka (HPSS), od 1920. do 1925. Hrvatska republikanska seljačka stranka, a od 1925. do danas Hrvatska seljačka stranka. Više o tome: MATKOVIĆ, Hrvoje. Povijest Hrvatske seljačke stranke. Zagreb, P.I.P. Pavičić, 1999.

je premoć radićevaca bila tolika da druge stranke nisu imale podršku znatnijeg dijela stanovništva.²

Našavši se u novoj državnoj tvorevini, mnogo se toga promijenilo za koprivničku Podravinu. Taj je kraj nakon 1918. godine postao pogranično područje, smješteno na margini društvenih zbivanja i periferiji države. Bila je to velika razlika u odnosu na vrijeme Austro-Ugarske kad je Koprivnica bila važno prometno središte na pravcu Budimpešta - Rijeka. Loši odnosi između Kraljevine SHS i Mađarske pridonijeli su slaboj komunikaciji između dvije zemlje, ali i napetostima na pograničnom području u cijelom međuratnom razdoblju. Nove okolnosti koprivničkom su području presjekle tržište Mađarske i Austrije te dotok stranog kapitala, što je bio velik hendikep kad se u obzir uzme činjenica da jugoslavenski poduzetnici nisu imali interes za ulaganje u Podravini.³

Prema popisu stanovništva iz 1921. godine, u Koprivnici je živjelo 8115 stanovnika. Čak 54 posto koprivničkog stanovništva tada se bavilo poljoprivredom, 21 posto građana radio je u obrtu i industriji, trgovinom i novčarstvom bavilo se njih pet posto, a u javnim službama bilo je zaposleno sedam posto građana. Najviše radnika bilo je zaposleno u tvornici Danica, od kojih u kemijskoj proizvodnji 500, a u metalnoj 170. Znatno broj stanovnika zapošljavala je i Industrija ulja koja je imala 210 radnika. Najviše radnika na širem području koprivničke Podravine zapošljavale su industrijske jedinice koje su se bavile eksploatacijom prirodnih bogatstava. Bili su to prije svega brojni rudnici, od kojih je najveći bio u Glogovcu. Koprivnica je 1919. godine sa 147 obrtničkih radnji, u kojima je radilo oko 550 ljudi, bila i najveće obrtničko središte Podravine.⁴

Ovaj rad bavi se kratkim razdobljem od 1927. do 1929. godine te ću u njemu čitatelju nastojati objasniti krajnje događaje u koprivničkom mikroprostoru, koji su uslijedili dobrim dijelom i zbog političkih i birokratskih odluka nametnutih iz centra vlasti. U tom razdoblju do velikog izražaja dolazi pozicioniranost Koprivnice i okolice kao regije na periferiji Osječke oblasti te kao pograničnog područja uz Mađarsku. Udaljenost od središta oblasti utjecala je na slab razvoj cijelog kraja te preko toga na političke sukobe među hrvatskim strankama. Pogranični položaj uz područje revizionistički raspoložene Mađarske prouzročio je veliku koncentraciju oružnika koji su nepopularnim mjerama tjerali strah u kosti stanovništvu.

Cilj rada je prije svega prikazati političke okolnosti i situaciju u gradu Koprivnici i bližoj okolini uoči proglašenja šestosiječanjske diktature. Polazište za istraživanje pronalazim u tezi da je u vrijeme od 1927. do 1929. godine politika bila ispred svih ostalih djelatnosti, pa tako i gospodarstva. Retorika političara i fokus cjelokupne javnosti, unatoč brojnim problemima ekonomije i komunalnih djelatnosti, bili su usmjereni na nezadovoljstvo stanjem na nacionalnoj razini i položajem Hrvatske u Kraljevini SHS. Političke elite, u ovom primjeru grada Koprivnice, vješto su koristile usmjeravanje masa prema nacionalnim interesima i koristile tu situaciju za namirivanje vlastitih interesa i ambicija. Bila je to situacija u kojoj su birokratski aparat i oružnici, koje je instruirao režim, dirigirali igru većini stanovništva, dok su se politički čelnici hrvatskih stranaka

² S lakšim oscilacijama od izbora do izbora, HSS je na svim parlamentarnim izborima u međuratnom razdoblju na području središnje Podravine ostvario najveći broj glasova. Više: VELAGIĆ, Savo. Izbori između dva svjetska rata. Podravski zbornik 26/27. Koprivnica, Muzej grada Koprivnice, 2001., str. 117 - 130.

³ No, koprivnički željeznički granični prijelaz ipak je kasnijih godina bio prednost za komunikaciju s Europom. Od 1922. godine do Drugoga svjetskog rata bio je točka s najvećim prometom robe u razmjeni Jugoslavije i inozemstva. Puštanjem u promet željezničke dionice Koprivnica - Varaždin 1937. godine spojena je željeznička magistrala Maribor - Osijek, čime Koprivnica postaje jedno od najvažnijih željezničkih sjecišta u zemlji. FELETAR, Dragutin. Podravina. Koprivnica, Centar za kulturu - Muzej grada Koprivnice, 1989., str. 272 - 318.

⁴ Isto.

trošili u sukobima za fotelje. Takva situacija nije došla sama po sebi, nego je uvelike usmjerena događanjima na nacionalnoj političkoj sceni te velikim previranjima u hrvatskim strankama, koja su isprovocirana istupima u težnji za boljim položajem Hrvata. Stranačke središnjice u takvoj se situaciji nisu stigle baviti svojim podružnicama sve do izbora, pa tako u njima dominiraju snažni pojedinci koji uglavnom nameću svoju volju.

Iako je o prostoru koprivničke Podravine napisano mnogo historiografskih radova, o tematici političke povijesti toga područja u vrijeme Kraljevine SHS zasad nije objavljeno niti jedno sustavno istraživanje. Objavljeni radovi otvorili su niz pitanja koja će biti velik izazov istraživačima u budućnosti jer mnogi relevantni izvori koji mogu pružiti dodatan izvor informacija još uvijek nisu dostupni javnosti. Svakako je važno navesti da su se tematikom moderne povijesti koprivničke Podravine najviše bavili Mira Kolar-Dimitrijević, Dragutin Feletar, Hrvoje Petrić i Savo Velagić.⁵ Neki od njihovih radova veoma su važni za ovo istraživanje, što se može vidjeti iz popisa literature. Ipak, najveći dio podataka koristit ću iz izvorne građe koja se nalazi u fondovima Hrvatskoga državnog arhiva⁶ te novinama koje su u Koprivnici izlazile u vremenu o kojemu pišem.⁷

POLITIČKE OKOLNOSTI POČETKOM 20-IH GODINA I USPON IVANA KRALJIĆA

Budući da je od osnutka Hrvatske pučke seljačke stranke Stjepan Radić najveću podršku imao među seljaštvom Podravine, potpuno je logično da se taj trend nastavio i nakon Prvoga svjetskog rata. Represija režima i Radićeva dosljednost dodatno su narod približili HPSS-u, pri čemu su velik utjecaj imali i njegovi ljudi diljem Podravine. Radićevi suradnici su poslije rata organizirali stranačke ogranke po općinama. U koprivničkom kotaru centar stranačkih djelatnosti bio je sam grad Koprivnica gdje se Radić oslanjao na utjecajnije ljude, među kojima se ističu Jakob Nemec, Stjepan Nemec, Florijan Čiković, Marko Imbrišak, Franjo Klagner, Stjepan Zelenko i Josip Krkač. Rad HPSS-a u Podravini dodatno je ojačao povratkom mladih ljudi iz rata, a istodobno svoj utjecaj gube bivše vodeće stranke. Ljudi koji otad sve više dolaze do izražaja na području koprivničke Podravine bili su Mato Gaži iz Hlebina, Mihovil Pavlek Miškina iz Đelekovca te Tomo Čiković⁸ i

⁵ Bibliografija radova o Podravini do 2001. godine, među kojima su i radovi o koprivničkom gospodarstvu, može se vidjeti u: FELETAR, Dragutin, PETRIĆ, Hrvoje. *Bibliographia Podraviana: izbor iz literature o Podravini*, knjiga 1, Koprivnica, Hrvatski zemljopis - Naklada »Dr. Feletar«, 2001. Izbor novijih radova o koprivničkom gospodarstvu može se vidjeti u dosadašnjih 13 brojeva znanstvenog časopisa Podravina u izdanju Meridijana iz Samobora (Podravina 1 - 13, Samobor, Meridijani). Bibliografija objavljenih članaka u Podravini može se vidjeti u: URL:<http://www.meridijani.com/?meridijan=magazines>. (25. XI. 2008.)

⁶ HDA: 01.1561: Fond Služba državne sigurnosti - Republički sekretarijat za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske 1945. - 1987. (SDS RSUP SRH). Br. 01.21; Grupa XXIII: Izbori u Kraljevini Jugoslaviji; 815: Fond Radić; Grupa XXI: Politička situacija i izbori; 144.2: Savska banovina.

⁷ Demokrat, Hrvatski narod, Koprivničke novine, Domaće ognjište, Hrvatska Podravina, Hrvatsko kolo, Koprivnički Hrvat.

⁸ Tomo Čiković (1896. - 1981.) iz Koprivnice bavio se trgovinom, a bio je dugogodišnji predsjednik koprivničkoga HSS-a i tajnik HSS-a Kotara Koprivnica. Godine 1940. imenovan je gradonačelnikom Koprivnice, a u vrijeme Drugoga svjetskog rata pridružio se partizanima. Postao je vijećnik i član šireg vodstva ZAVNOH-a te je bio član AVNOJ-a na trećem zasjedanju. Nakon rata je bio ministar poljoprivrede i šumarstva u hrvatskoj vladi formiranoj 1945., zastupnik u Hrvatskom saboru i Saveznoj skupštini Jugoslavije, a 1954. je umirovljen. PETRIĆ, Hrvoje. Razvoj HSS-a i seljačkog pokreta u Koprivnici i koprivničkoj Podravini od 1929. do 1941. godine, Časopis za suvremenu povijest 34 (2002.), br. 1, Zagreb, 2002., str. 141 - 157.

Stjepan Prvčić⁹ iz Koprivnice¹⁰. Uz posljednju dvojicu Koprivničana svakako treba spomenuti i Ivana Kraljića.¹¹

U gradu Koprivnici najviše se svojom aktivnošću isticao Ivan Kraljić koji se mnogo puta narodu obratio pišući u listu *Demokrat*. Isticao je da mnoge stranke pokušavaju na svoju stranu privući seljaštvo jer znaju da će ona stranka na čijoj strani budu seljaci najviše profitirati. Kraljić je objašnjavao da je jedino HPSS stranka koja zastupa interese seljaka. Govorio je kako HPSS zastupa interese cijeloga hrvatskog naroda, a najviše seljake jer niti jedan stalež nije bio tlačen kao oni, i to najviše u vrijeme rata. Kraljić je tumačio da se seljačka stranka ne slaže ni s jednom strankom zato što drugi ne zastupaju pravedno sve staleže.¹²

Uoči lokalnih izbora 1920. godine Kraljić se nametnuo kao glavni organizator HPSS-a u Koprivnici, predlagao je da se na izbore ide sporazumno te da se napravi jedna lista koja bi zastupala sve slojeve pučanstva. No, to nije bilo realno jer se stranke nisu mogle dogovoriti oko liste. Koprivnička organizacija HPSS-a pod vodstvom Ivana Kraljića iznimno je ozbiljno ušla u predizbornu kampanju. HPSS-ovci su u svakoj ulici odredili povjerenike koji su djelovali među narodom. Svakodnevno su održavali sastanke na kojima su ljudima obrazlagali svoj program. Na izborima je HPSS odnio pobjedu, ostvarivši 17 od 24 mandata, a Ivan Kraljić je postao gradonačelnik Koprivnice.¹³

To je bio početak ere Ivana Kraljića koji se nametnuo kao najvažniji politički pojedinac u koprivničkoj Podravini 20-ih godina. Sukobljavajući se s pripadnicima Pribićevićeve Demokratske stranke i ulazeći u česte konfrontacije s vladajućim strukturama, postao je omiljen u široj javnosti. Zbog izravnog prkošenja teroru demokrata uoči lokalnih izbora 1923. direktivom iz Beograda Kraljić je suspendiran s mjesta gradonačelnika. Međutim, ubrzo je vraćen na gradonačelničko mjesto te na novim izborima u lipnju ponovno pobijedio i nastavio gradonačelnički mandat. Koliko se željela uzdrmati Kraljićeva pozicija, dokazuju gradski izbori koji su s istim ishodom ponovno održani u prosincu 1923. te ponovna Kraljićeva suspenzija s mjesta gradonačelnika u lipnju 1924. godine.¹⁴

Zbog svoje tvrdoglave naravi Kraljić je često dolazio u sukobe i s pojedincima u vlastitim redovima, čime je konstantno povećavao krug političkih protivnika. On je 1925. godine umjesto Petra Gažija postao predsjednik organizacije HSS-a Kotara Koprivnica. Tada se prvi put suočio s protivnicima unutar svoje stranke, koji su kod samog Radića urgirali da vrati Gažija na mjesto predsjednika. No, Radić ih je odbio, što je Kraljiću zasigurno pomoglo da bude kandidiran za za-

⁹ Stjepan Prvčić (1893. - 1960.), seljak iz Koprivnice, bio je član HSS-a od početka 20-ih, 1923. postaje potpredsjednik koprivničkog ogranka stranke, a poslije dolazi na čelo kotarske organizacije Seljačke sloge. Nakon početka Drugoga svjetskog rata pridružio se antifašističkom pokretu i bio je potpredsjednik HRSS-a. U ZAVNOH-u je bio član tajništva, a nakon rata dolazi u hrvatsku vladu kao ministar poljoprivrede. PETRIĆ, Hrvoje. Razvoj HSS-a, n. dj., str. 141 - 157.

¹⁰ HDA. 01.1561: SDS RSUP SRH. Br. 01.21.

¹¹ Ivan Kraljić (1879. - 1956.) kao seljak iz Koprivnice bio je jedan od prvih članova HSS-a. Dvadesetih godina bio je predsjednik koprivničke kotarske organizacije HSS-a te dugogodišnji gradonačelnik Koprivnice. Njegove metode vladanja stvorile su mu jaku opoziciju među disidentima HSS-a i podjele unutar same stranke. Zbog mnogih afera maknut je 1927. s gradonačelničkog mjesta te je umjesto njega postavljen povjerenik. U Narodnu skupštinu je biran na izborima 1925. i 1927. godine. U vrijeme diktature surađivao je s ustašama tako da je 1934. osuđen na osam godina zatvora, no izašao je nakon amnestije 1936. godine. Nakon uspostave NDH ušao je 1942. u Hrvatski sabor. Poslije rata je zbog »protunarodne ratne djelatnosti« osuđen na 20 godina robije, no kaznu nije izdržao u cijelosti, nego je amnestiran 1956. godine. HDA. 01.1561: SDS RSUP SRH. Br. 01.21.; PETRIĆ, Hrvoje. Razvoj HSS-a, n. dj., str. 141 - 157.

¹² *Demokrat*. Koprivnica, br. 17, 1 (1919.)

¹³ Isto. Br. 7, 11 i 12, 2 (1920.)

¹⁴ Hrvatski narod. Koprivnica, br. 18, 19, 21, 22, 23, 25 i 52 1(1923.) i br. 26, 2(1924.); Koprivničke novine. Koprivnica, br. 2 i 6, 1(1924.)

stupnika na izborima za Narodnu skupštinu 1925. kad je izabran za zastupnika. Kao raniji predsjednik Gradske organizacije HSS-a Koprivnica, i dalje je kontrolirao rad svoga najvažnijeg ogranka preko zeta Ivana Vedriša koji je obnašao dužnost tajnika te organizacije.¹⁵

Nemir u stranci unio je i javni istup Tome Picira koji je prešao iz HSS-a radikalima i javno napao Kraljića. Picir je u Koprivničke novine poslao priopćenje u kojemu je oštro nastupio prema svojim bivšim stranačkim kolegama. Prozvao je Ivana Kraljića zbog istodobnog primanja zastupničke i gradonačelničke plaće te mu prigovorio da je nakon dolaska na visok položaj zaboravio na sirotinju.¹⁶ I sve glasija gradska opozicija zamjerala je Kraljiću što je istodobno obnašao funkcije gradonačelnika i narodnog zastupnika, smatrajući da je nemoguće obavljati te dvije funkcije. Gradonačelnikova pozicija je bila veoma teška zbog činjenice što je grad potresala teška ekonomska kriza, tako da je građanstvo bilo vrlo nezadovoljno. Mediji su prenosili kako su ljudi uvidjeli da su »...šume rasprodane, da ih je plinara i munjara progutala, koja usprkos utrošenih milijuna iziskuje novi milijun za dvojbene investicije; da su putovi i ceste u očajnom stanju, da već sada građanstvo očajava; da se razne gradske pristojbe povisuju, da nam i privredni život kroz to propada; da je usprkos povišenih gradskih pristojbi gradska blagajna prazna; da trebamo novi milijunski zajam; da nam predstoji 500% namet itd.«¹⁷

JACANJE OPOZICIJE I RUŠENJE KOPRIVNIČKOGA GRADONAČELNIKA

Predizborna kampanja 1927. godine bila je iz nekoliko razloga veoma teška za podravski HSS. Prvi razlog bili su brojni HSS-ovi disidenti, među kojima i bivši čelnici stranke poput Tome Jalžabetića i Vinka Lovrekovića, koji su napustili stranku nakon što je Radić HSS učlanio u zelenu seljačku internacionalu.¹⁸ Podravski HSS time je izgubio svoju dominantnu ulogu u vrhu stranke kakvu je imao do početka 20-ih godina. Od HSS-a su se odmaknuli i brojni nezadovoljnici koalicijom s radikalima, tako da je nakon vrlo uspješnih izbora 1925. godine HSS u izbornu bitku 1927. krenuo bitno oslabljen.¹⁹ Treća okolnost koja se dogodila bilo je okupljanje nezadovoljnika novom Radićevom politikom oko Hrvatske zajednice te je u siječnju 1926. osnovana Hrvatska federalistička seljačka stranka. Tijekom ljeta 1927. godine pridružili su im se Hrvatska stranka prava i Hrvatski republikanski seljački savez, pa je formiran novi Hrvatski blok.²⁰ Tako je nastalo plodno tlo za prepucavanja hrvatskih stranaka, čime su očito najviše profitirale režimske snage. A upravo je 1927. bila sama po sebi teška godina jer su se odvijali izbori na čak tri razine. Predizborna kampanja stoga je trajala tijekom cijele 1927. i prilično je iscrpila stanovništvo.

Kraljevina SHS je Vidovdanskim ustavom podijeljena na 33 oblasti koje su se počele osnivati 1924. godine, a 1927. su osnovane oblasne skupštine. Kotar Koprivnica tom je podjelom smješten

¹⁵ HDA. 01.1561: SDS RSUP SRH. Br. 01.21.

¹⁶ Koprivničke novine. Koprivnica, br. 17, 3(1926.)

¹⁷ Isto. Br. 33, 3(1926.)

¹⁸ KOLAR-Dimitrijević, Mira. Trnoviti životni put đurđevačkoga političara Tome Jalžabetića. Đurđevečki zbornik : v povodu 70. obletnice živlejna Đuke Tomerlina-Picoka. Đurđevac: Rajna Golubić, Ivan Hodalić, Velimir Piškorec, 1996., str. 248 - 257; MATKOVIĆ, Hrvoje. Povijest..., n. dj., str. 152 - 169.

¹⁹ Pavle Radić je 27. ožujka 1925. u Narodnoj skupštini pročitao izjavu kojom HRSS priznaje političko stanje po Vidovdanskom ustavu, uz potrebu revizije. HRSS je nakon toga iz svog imena uklonio termin »republikanska« i promijenio naziv u Hrvatska seljačka stranka. Preokret u Radićevoj politici rezultirao je potpisivanjem sporazuma HSS-a i Narodne radikalne stranke u srpnju 1925. te sastavljanjem zajedničke vlade.

²⁰ Više o tome: MATKOVIĆ, Hrvoje. Povijest..., n. dj., str. 202 - 212.

na marginu Osječke oblasti kao njezin najudaljeniji dio.²¹ Uoči izbora za Oblasnu skupštinu, koji su održani 23. siječnja 1927., u Koprivnici se odvijala vrlo zanimljiva kampanja. Na području Kotara Koprivnica birala su se tri zastupnika, a sam Grad Koprivnica kao posebna izborna jedinica imao je pravo na izbor svoga zastupnika. U koprivničkom kotaru HSS je dominirao nad svim ostalim strankama te je uzeo sva tri mandata osvojivši 67 posto glasova.²²

Na području grada Koprivnice kandidirano je sedam lista, od kojih su dvije pripadale Hrvatskoj federalističkoj seljačkoj stranci. Vrlo slab odaziv na izbore (47 posto) i sve glasnije iskazivanje nezadovoljstva Kraljićevim vođenjem grada prilično su utjecali na rezultat HSS-a, no mandat je vrlo tijesno ipak osvojio radićevac Pavao Jakupić osvojivši 358 glasova. Hrvatska stranka prava, predvođena Tomcem, osvojila je 334 glasa i, na iznenađenje svih, zamalo pobijedila. Lista federalista, koju je nosio Zelenko, osvojila je 190 glasova, a Čupanova lista HFSS-a 99. Samostalna demokratska stranka na čelu s Kamenarom dobila je 113 glasova, Narodna radikalna stranka na čelu s Tomom Picirom osvojila je 85 glasova, a Hrvatska pučka stranka kandidata Česija 38 glasova.²³

Ovi izbori pokazali su evidentan pad HSS-a u Koprivnici, što je Kraljićevu stranku u gradu još više podijelilo. Federalisti su prilično ojačali, no nisu bili dovoljno organizirani da istaknu samostalnu listu tako da su zbunili birače. Da su kojim slučajem stranke budućeg Hrvatskog bloka tada zajednički nastupile na izborima, koprivnički mandat pripao bi njima. Vjerojatno je i ta činjenica pridonijela njihovoj boljoj organiziranosti u sljedećem razdoblju, samim time što su se približavali parlamentarni izbori. Opozicijske stranke sve su više koristile seriju afera u koje se upleo HSS-ov gradonačelnik Kraljić, a osobito federalisti i pravaši koji su zajednički djelovali kroz Hrvatski blok. Pad popularnosti HSS-a u Koprivnici popratile su brojne podjele u organizaciji, a najveća kriza u stranci nastala je kad je veliki župan Ivan Frančić rješenjem od 7. srpnja raspustio gradsku vlast. Prema Županovu obrazloženju, Kraljić je favorizirao određene osobe koje su mu u rodbinskoj i prijateljskoj vezi, nije udovoljavao naređenjima više vlasti te je time oštetio grad. Upravu grada preuzeo je vladin povjerenik Mirko Lendvaj iz Drnja, član Demokratske stranke. Lendvaj je najavio istragu protiv Kraljića te istaknuo da je preuzeo praznu i opterećenu gradsku blagajnu, što je prouzročeno lošim gospodarenjem i brojnim propustima. Najavio je nove izbore u Koprivnici najkasnije za početak studenoga 1927. godine.²⁴

U javnosti su se isprva čule glasine da je Kraljić politička žrtva, no opozicija je gradom stalno širila priče o sumnji u korupciju, nepotizam i pronevjeru te o činjenično lošem gospodarskom stanju Koprivnice. O Kraljićevoj situaciji bio je upoznat i Stjepan Radić koji ga je zbog svih pritisa odlučio izostaviti iz prvog plana, tako da je kao kandidata HSS-a za sljedeće parlamentarne izbore u koprivničkom kotaru odredio Andriju Plaveca iz Torčeca, tajnika kotarske organizacije. Tim povodom je sazvan sastanak HSS-a na kojemu je odlučeno da se Radiću uputi delegacija koja je trebala lobirati za kandidaturu Ivana Kraljića. U središnjicu stranke u Zagreb otputovali su Vindiš iz Koprivnice i Šestak iz Gole, a Radić im je odgovorio da će nastojati udovoljiti želji kotarskoga predsjedništva. Andrija Plavec je od Radića tražio da na sjednicu kotarske organizacije HSS-a pošalje izaslanika pred kojim bi se očitovali stavovi prema Kraljiću jer mnogi HSS-ovci

²¹ Osječka oblast bila je druga najveća u zemlji, odmah iza Zagrebačke, s površinom od 13.394 četvorna kilometra i 779.823 stanovnika. Obuhvaćala je područje bivše Virovitičke i Požeške županije te većeg dijela Bjelovarsko-križevačke, osim kotara Čazma i Križevci. KOLAR-Dimitrijević, Mira. Stjepan Radić i Podravina u vrijeme oblasnih samouprava 1927. do 1928., Podravina 7, Samobor, Meridijani 2005., str. 47 - 51 i 65 - 80.

²² U Oblasnu skupštinu izabrani su Petar Gaži iz Hlebina, Petar Grahovac iz Novigrada i Andrija Plavec iz Torčeca. KOLAR-Dimitrijević, Mira. Stjepan Radić..., n. dj., str. 65 - 80.

²³ Domaće ognjište. Koprivnica, br. 4, 2(1927.).

²⁴ Isto. Br. 27, 2(1927.); Koprivničke novine. Koprivnica, br. 47, 3(1927.).

Kraljića nisu smatrali političkom žrtvom te su se i distancirali od njega. Radić se nije javno izjasnio o tom slučaju, a na Kraljićevo otvoreno pismo velikom županu, objavljeno u Domu, nije dao komentar, što su mnogi smatrali pranjem ruku od te situacije. U kolovozu 1927. godine na sastanku Kotarske organizacije HSS-a ipak je odlučeno da kandidat stranke za Kotar Koprivnicu na parlamentarnim izborima bude Ivan Kraljić budući da se Andrija Plavec odrekao kandidature jer su mjesne organizacije podržavale Kraljića.²⁵

BESKOMPROMISNI SUKOB I RADIĆEVACA I BLOKAŠA

Izbori za Narodnu skupštinu, koji su raspisani za 11. rujna 1927. godine, bili su vrlo teški za podravski HSS. Osim navedenih činjenica oko stvaranja Hrvatskog bloka i nezadovoljstva dijela stanovništva Radićevom promjenom politike, sada se pojavio i problem podjela unutar samog HSS-a. Sve te okolnosti još su se snažnije osjetile u samoj Koprivnici gdje je gradska vlast na čelu s HSS-ovim gradonačelnikom bila raspuštena. Tako je i režim vješto koristio niz negativnih okolnosti koje su se poklopile te nastojao ojačati svoje snage.

Sredinom kolovoza 1927. godine Ivan Kraljić je sazvao sastanak svih građana Koprivnice na kojemu je namjeravao progovoriti o svemu za što ga se optuživalo. U sazivu je naveo da je raspuštanjem gradskog zastupstva ugrožen napredak grada jer postoji opasnost da će se radnje oko elektrifikacije obustaviti.²⁶ Na to su blokaši, predvođeni pravašem Mihovilom Tomcem, izdali letak u kojemu je građanstvo pozvano da se sastanku odazove u što većem broju kako bi se dvije strane suočile. U prepunoj dvorani Domoljub Kraljić je ljudima pokušao objasniti svoje mišljenje, no druga strana mu je povicima stalno upadala u riječ. Prisutno građanstvo u većini se opredijelilo protiv argumenata Kraljića i njegovih kolega iz raspuštenog zastupstva. Na kraju je Mihovil Tomac poentirao rekavši kako Kraljić za svoje propuste želi okriviti povjerenika Lendvaja. Lendvaj je tom prilikom izjavio da je gradsko gospodarstvo u jadnom stanju, i to zato što su bivšoj upravi bili važniji osobni, rodbinski, prijateljski i stranački interesi od interesa građana. Kraljić i njegovi suradnici ostali su poniženi povicima građana »Dolje Kraljić!«, »Nećemo ih više birati!«, »Kako se usuđuju pred građanstvom istupati!« i »Neka se srame!« te im je dodatno kompromitiran položaj uoči izbora. Na kraju se skup prilično isplatio Hrvatskom bloku čiji su govornici dobili ovacije te su prikazani kao korektiv loše Kraljićeve vladavine i najžešća opozicija u njegovu mandatu.²⁷

Nakon toga slijedile su teške optužbe i prijetnje sudskim procesima između Kraljića i Mihovila Tomca, nakon kojih je stanje između HSS-a i Hrvatskog bloka postalo još napetije. I Kraljić i Tomac su organizirali predizborne skupove po cijelom kotaru, a kampanja im se uglavnom svodila na ocrnjivanje političkih protivnika. Kraljić je sastanke održavao u Hlebinama, Gotalovu, Goli, Bregima, Bakovćicama i Peterancu. Prednost Hrvatskog bloka bila je u tome što su djelovali preko lista Koprivničke novine i tako pokušavali diskreditirati Kraljića, a u tome su najviše uspjeli u samoj Koprivnici. Kraljićeva je prednost bila u tome što je u selima HSS u pravilu stalno dobivao veliku većinu glasova.²⁸

²⁵ Koprivničke novine. Koprivnica, br. 48 i 49, 3(1927.).

²⁶ Građanstvo je bilo ogorčeno što Kraljić sklapanjem novog zajma nije uspio sanirati munjaru jer su radovi na njoj veoma loše izvršeni pa je bilo potrebno još novca za popravak elektrifikacije kako bi se izbjeglo da grad ostane bez struje. Koprivničke novine. Koprivnica, br. 51, 3(1927.); KOLAR-Dimitrijević, Mira, Grad Koprivnica i njegovi ljudi u vrijeme velike svjetske gospodarske krize, Podravina 11, Samobor, Meridijani, 2007., str. 138 - 156.

²⁷ Koprivničke novine. Koprivnica, br. 52, 3(1927.).

²⁸ Isto. Br. 2, 4(1927.).

Hrvatski blok je završni skup organizirao u koprivničkoj dvorani Domoljub gdje su glavni govornici bili dr. Buć, dr. Lukšić i Mihovil Tomac, a nakon njihovih govora ljudi su klicali »Živio HB! Dolje rupaši!« Potpisnici Hrvatskog bloka tako su se u Koprivnici pokušali predstaviti kao alternativa radićevcima koji su, prema njihovu tumačenju, izdali program republikanizma, a u tome su dobrim dijelom i uspjeli zahvaljujući lošoj politici tamošnjih HSS-ovaca. Kraljić je u Koprivnici spao na to da nije mogao održati sastanak, a da mu se ne zamjera loše poslovanje gradom. Tako su, primjerice, na sastanku u gostionici Vartić upadice nekolicine blokaša pokrenule nezadovoljstvo većine prisutnih pa je Kraljić morao napustiti svoj skup.²⁹

Sukobljavanjem te dvije opcije nastojali su se okoristiti aktivisti HPS-a. Pokretač klerikalaca u Koprivnici u to je vrijeme bio Bogdan Babić koji se doselio iz Tuzle i radio kao profesor u gimnaziji. Pokrenuo je stranački list Hrvatska Podravina i nametnuo se kao kandidat stranke na parlamentarnim izborima. Budući da je bio glavni organizator tiskanja novina i letaka te pisanja članka, blokaš Tomac je prijavio ravnatelju škole da se Babić zbog bavljenja politikom ne koncentrira dovoljno na rad s djecom. U Hrvatskom bloku plašili su se da klerikalci ne privuku dio razočaranih Radićevih pristaša na svoju stranu. Upravo zbog tog tužakanja klerikalci su Tomca nazivali licemjerom i osporavali su njegovu kandidaturu na izborima jer je bio činovnik. Klerikalci su sebe biračima Koprivnice predstavljali kao hrvatske autonomaše i propagirali su da se bore za Hrvatski sabor, vladu, bana i neovisne financije.³⁰

Izbori za Narodnu skupštinu održani su 11. rujna 1927. godine. Na području Kotara Koprivnica mandat je ipak osvojio Ivan Kraljić ispred HSS-a s 54 posto od 7226 glasova, što je bilo čak 13 posto glasova manje u odnosu na izbore za Oblasnu skupštinu u siječnju 1927. godine. Posljednji događaji oko Kraljićevih afera ipak su utjecali na birače, što je žestokom kampanjom iskoristio Hrvatski blok kojemu je pripalo 20 posto glasova. Srpske i režimske stranke također su ojačale nakon ovih izbora. Srpska demokratska stranka osvojila je 12 posto glasova, od čega najviše u Sokolovcu, Velikom Pogancu, Novigradu i Koprivnici. U samoj Koprivnici Hrvatski blok nije dobio mnogo više glasova nego na oblasnim izborima, ali je ojačao u okolnim općinama, prije svega u Goli, Peterancu i Hlebinama.³¹

LOKALNI IZBORI 1927. GODINE I NOVA KRIZA

Nedugo nakon izbora za Narodnu skupštinu trebali su se održati i izbori za općinska vijeća, pa se stranačke borbe nisu smirivale. Napetost u Koprivnici dodatno se pojačala kad su HSS-ovci, kao odgovor na blokaško glasilo Koprivničke novine, pokrenuli list Hrvatsko kolo. Urednik novog lista postao je pravnik Vladimir Malančec³² koji je kao mlad i obrazovan HSS-ovac ubačen u prvi plan stranačkih prepucavanja u gradu. Naravno da je list Hrvatsko kolo bio trn u oku blokašima jer su otad njihovi napadi na Kraljića i HSS bili demantirani, a druga je strana mogla pi-

²⁹ Isto. Br. 3, 4(1927.).

³⁰ Hrvatska Podravina. Koprivnica, br. 4 i 8, 1(1927.).

³¹ VELAGIĆ, Savo. Izbori..., n. dj., str. 117 - 130.

³² Vladimir Malančec (1898. - 1985.) iz Koprivnice kao mladi pravnik ulazi u HSS i 1927. godine postaje urednik lokalnog stranačkog glasila Hrvatsko kolo. Iste je godine izabran u koprivničko Gradsko vijeće, no mandat mu nije verificiran jer je bio premlad. Već 1928. je kao HSS-ovac postao gradonačelnik, ali uskoro zbog sukoba s Ivanom Kraljićem izlazi iz HSS-a i gubi gradonačelničku poziciju. Nakon proglašenja diktature prelazi na stranu režima te ponovno postaje gradonačelnik Koprivnice, a izabran je i za banskog vijećnika. Već 1931. postao je zastupnik u Narodnoj skupštini. Godine 1935. na izborima ostvaruje ponižavajući rezultat i odlazi iz politike. Važan Malančecov doprinos kulturnoj baštini Koprivnice predstavlja njegova kuća s vrijednom umjetničkom kolekcijom, koju je ostavio Općini Koprivnica. PETRIĆ, Hrvoje, Razvoj HSS-a, n. dj., str. 141 - 157.

sati svoje viđenje njihove politike. To se dogodilo i prilikom završetka istrage protiv Kraljića, kojom mu nije dokazano ništa od optužbi. Tada je Hrvatsko kolo pisalo da se krupnim izmišljotinama pokušava umanjiti ugled i utjecaj HSS-a, a na kraju su oni koji su to poticali doživjeli veliku blamažu.³³ Malančec je pisao da su Koprivničkim novinama glavni materijal izmišljotine kojima se napada koprivnički HSS te da su ti napadi »...vapaj nemoćnika koji se love za slamke kako bi se održali na površini javnog života«.³⁴ U tom ozračju u općinama su se održali lokalni izbori, a obilježio ih je vrlo slab odaziv na birališta. Zasićenje građana kampanjom uoči parlamentarnih izbora odrazilo se malim odazivom na lokalne izbore (prosječno 43 posto birača, a u pojedinim općinama čak i manje od 30 posto). HSS je i na ovim izborima u većini općina osvojio najviše mandata.³⁵

U gradu Koprivnici situacija je bila posve drugačija. Usprkos iscrpljujućoj kampanji za parlamentarne izbore, zanimanje građana za izbore bilo je golemo te je na njih izašlo više birača nego na prethodnih nekoliko izbora. Sigurno je tome pridonijelo kaotično stanje u gradu. Građani su željeli da se takvom stanju stane na kraj te da gradom upravlja gradonačelnik koji bi se suočio s aktualnim teškim gospodarskim i financijskim problemima Koprivnice. I medijska su prepućavanja sigurno zaslužna za to što je izborima pristupio čak 1791 glasač. Izbore je obilježilo nejedinstvo unutar stranaka. Tako je HSS kandidirao tri liste: prvu za samo gradsko središte koju je nosio Kraljić, drugu za Brege koju je predvodio Pavao Kunić, a treću za vinograde Vinicu kojoj je na čelu bio Stjepan Vindiš. Predsjednik Gradske organizacije HSS-a, Tomo Čiković, bio je nezadovoljan svojim statusom kod Kraljića, tako da je sastavio posebnu listu. Jedinstva nije bilo ni u Hrvatskom bloku. Zbog nemogućnosti dogovora o nositelju liste na kraju su pravaši sastavili svoje dvije liste, nositelja Tomca i Barčanca, a HFSS je nastupio s listom nositelja Zelenka i listom Hrvatskoga građanskog bloka nositelja Reša. HPS je na čelu svoje liste podržao Stjepana Pavunića, a spekuliralo se da će njihovi kandidati, ako osvoje mandat u Gradskom vijeću, podržati HSS.³⁶

Izbori su održani 27. studenoga. Podjele hrvatskih stranaka najbolje je iskoristio SDS koji je na izbore izašao s listom u gradu koju je nosio Kamenar i listom nezavisnog kandidata Matije u Bregima te tako s osvojenih sedam mandata ostvario svoj najbolji dotadašnji izborni rezultat u Koprivnici. HSS je sa svoje tri liste osvojio sedam mandata, Hrvatski blok je dobio osam mandata, a HPS dva mandata. Od stranaka koje su osvojile mandat, četiri liste HB-a dobile su ukupno 34 posto glasova, HSS-ove 27, SDS-ove 25, a HPS sedam posto.³⁷

Takva podjela mandata odmah je dala naslutiti da će dogovor među strankama o izboru novoga gradonačelnika teško biti postignut. Koprivničke novine pisale su da su međusobne razmirice stranaka toliko izražene da će teško doći do dogovora, makar i u cilju općeg interesa, jer je svaka od većih stranaka tražila svoga kandidata za gradonačelnika. Predviđanja su bila točna: budući da niti jedna stranka nije imala dovoljnu većinu ruku u Gradskom vijeću, izbor novoga gradonačelnika nije obavljen. Iako su neki zbog koalicije na državnoj razini spekulirali o dogovoru HSS-a i SDS-a, to je bilo nerealno očekivati jer su njihove razmirice bile toliko izražene da suradnja te dvije stranke u gradu nije bila izgledna.³⁸ HB je za gradonačelnika predlagao Viktora Reša, HSS Vladimira Malančeca, a SDS Frana Kamenara. HB je osporavao Malančecov mandat jer nije na-

³³ Hrvatsko kolo. Koprivnica, br. 2, 1(1927.).

³⁴ Isto. Br. 5, 1(1927.).

³⁵ HDA. XXIII. Br. 236.

³⁶ Hrvatsko kolo. Koprivnica, br. 7, 8 i 9, 1(1927.); Koprivničke novine. Koprivnica, br. 11, 4(1927.).

³⁷ Koprivničke novine. Koprivnica, br. 15, 4(1927.).

³⁸ SDS i HSS su 11. studenoga 1927. godine održali zajedničku sjednicu parlamentarnih klubova na kojoj je donesena rezolucija o osnivanju Seljačko-demokratske koalicije (SDK).

vršio 30 godina, što je bio uvjet za člana Gradskog vijeća. Mandat Ivana Kraljića zbog optužnice je bio u Gradskom vijeću poništen, a Kamenar je imao nepodmirene porezne obaveze iz prošlosti pa je kandidaturu za gradonačelnika prepustio Kovačiću sa svoje liste. Koprivnica ni nakon ovih izbora nije dobila stabilnu vlast, tako da je na kraju Gradsko vijeće raspušteno i raspisani su novi izbori za lipanj 1928. godine.³⁹

HSS-ove UNUTARSTRANAČKE BORBE I KOALICIJA SA SDS-om

Novostvorena Seljačko-demokratska koalicija neposredno nakon lokalnih izbora nije imala utjecaj na formiranje vlasti u Koprivnici, no stranačke podružnice HSS-a i SDS-a u Podravini bile su informirane o funkcioniranju SDK na nacionalnoj razini. HSS-ovi zastupnici su organizirali skupove po terenu i informirali svoje članove o političkoj situaciji i radu SDK. Ivan Kraljić je držao sastanke i govorio o radu stranke na državnoj razini, a primarni cilj mu je bio kako održati stabilnost u stranačkoj organizaciji kojoj je pripadao.⁴⁰ Predizborna kampanja uoči lokalnih i parlamentarnih izbora pokazala je veliku nestabilnost unutar Kraljićeva kotarskog predsjedništva. Slučaj s nezavisnom listom Tome Čikovića Kraljić je prijavio predsjedništvu stranke gdje je odlučeno da se u Koprivnici provede reorganizacija ogranka. Tako je na sjednici Gradskog odbora stranke izabrano novo predsjedništvo, a dotadašnji predsjednik Tomo Čiković s četvoricom je nezadovoljnika isključen iz organizacije.⁴¹ Na sjednici predsjedništva HSS-a Kotara Koprivnica tajnik koprivničkog HSS-a Stjepan Prvčić predočio je članovima dokumente kojima je Čikovića pokušao osloboditi od odgovornosti za razdor u ogranku. Dokumenti su pokazivali da je tajnik Kotarske organizacije Andrija Plavec nagovarao Čikovića da istupi iz organizacije i sastavi posebnu listu jer je radio na rušenju Kraljića. Utvrđeno je da je HSS na izborima u Koprivnici zbog Čikovićeve liste izgubio dva mandata. Plavec se nakon iznošenja tih dokaza zahvalio na funkciji tajnika, a uskoro je istupio iz HSS-a i pridružio se federalistima. Vjerojatno je da Plavec Kraljiću nije zaboravio događaje oko kandidature za listu na parlamentarnim izborima i to što on nije bio kandidat stranke za Narodnu skupštinu pa je čekao priliku da se oduži. Kraljićeva pozicija je nakon brojnih afera i sukoba bila veoma ugrožena, stoga ne čudi što su ga mlađi kadrovi već 1928. potisnuli i na čelo Kotarske organizacije izabrali Franju Gažija iz Hlebina.⁴²

Koprivnica ni tijekom 1928. godine nije bila lišena političkih prepucavanja lokalnih stranačkih prvaka. Nekoliko sjednica Gradskog vijeća obilježeno je nemogućnošću izbora gradonačelnika jer stranke nisu bile sklone dogovoru, tako da se izborna kampanja u Koprivnici nije niti prekidalala. Stranke su uvidjele da bez kompromisa neće biti rješenja koprivničke krize vlasti. Radi toga se Hrvatski blok uspio dogovoriti da ide na izbore s jednom listom, nazvanom Hrvatski građansko-seljački blok, na čije je čelo stavljen umirovljeni gradski kapetan Krkač. Jedinstvena lista na izborima u lipnju 1928. Hrvatskom bloku je donijela pojedinačno najbolji rezultat - ukupno deset mandata. No, taj rezultat nije im bio dovoljan za većinu u Gradskom vijeću jer nisu imali partnere koji bi podržali njihova kandidata za gradonačelnika. Mjesta u Gradskom vijeću osvojili su još HSS - sedam, SDS - pet i HPS - dva. Da se u postizborne pregovore u Koprivnici nije umi-

³⁹ Isto. Br. 15, 16, 17, 18, 22 i 23, 4(1927.); Koprivnički Hrvat, Koprivnica, br. 13, 2(1928.).

⁴⁰ Na sjednici Kotarske organizacije HSS-a predsjednik Ivan Kraljić je prisutne izvjestio o političkom stanju i radu Seljačko-demokratske koalicije. Oblasni zastupnici dali su izvješće o radu Skupštine Osječke oblasti. HDA. 815, kutija 11. Sjednica Kotarske organizacije HSS-a Koprivnica, 17. prosinca 1927.

⁴¹ Koprivničke novine. Koprivnica, br. 11, 4(1927.).

⁴² HDA. 815, kutija 11. Pismo Ivana Kraljića tajniku HSS-a, 11. siječnja 1928., i sjednica Kotarske organizacije HSS-a Koprivnica, 17. prosinca 1927.; HDA. 01.1561: SDS RSUP SRH. Br. 01.21.

ješala viša razina, teško bi došlo do raspleta krize. Dogovorom vodstva Seljačko-demokratske koalicije odlučeno je da SDS za novoga gradonačelnika podrži HSS-ova kandidata Vladimira Malančeca. Njega su podržala i dva vijećnika HPS-a, tako da je sredinom srpnja 1928. godine Koprivnica konačno dobila novoga gradonačelnika.⁴³

Malančecovim izborom za gradonačelnika koprivnička politička trakavica nije završila. Ovaj je put krizu vlasti izazvao sukob unutar samog HSS-a. Naime, pojavila se ideja skupine članova stranke koji su kao kandidata za eventualne nadolazeće parlamentarne izbore predložili upravo Malančeca. U tu su svrhu održali i sastanak na kojemu su donijeli odluku da dosadašnji zastupnik Kraljić zbog pada popularnosti bude kandidiran u nekom drugom kotaru. Kako je Kraljić još uvijek vukao sve konce u tamošnjem HSS-u, naravno da mu je smetala takva retorika. Tako je na sjednici Gradskog vijeća već u prosincu 1928., tijekom rasprave o kupnji zgrade za carinarnicu, Kraljić optužio Malančeca za korupciju i nečisto poslovanje. Nedugo nakon toga Odbor mjesne organizacije HSS-a izrazio je nepovjerenje gradonačelniku. Kraljić je sljedeći mjesec, pridobivši na svoju stranu osam gradskih vijećnika, zatražio od velikog župana da protiv Malančeca provede istragu. Teški pritisci doveli su do toga da je Malančec maknut s pozicije gradonačelnika i u tisku opisan kao žrtva vlastite nesposobnosti.⁴⁴

OKONČANJE KRIZE POD OKRILJEM DIKTATURE

Nedugo nakon gradskih izbora dogodio se stravičan zločin u Narodnoj skupštini, koji je nakon manje od pola godine rezultirao ukidanjem višestranačja. Vijest o atentatu na hrvatske zastupnike 20. lipnja 1928. godine u Podravini je dočekan s velikom tugom i nevjericom.⁴⁵ Proglašenjem šestosiječanjske diktature⁴⁶ stranke su se našle u nepovoljnoj situaciji jer su njihove organizacije raspuštene. Više nije bilo skupova i sastanaka na terenu, a opozicijski funkcionari našli su se na udaru progona. U koprivničkom kotaru diktatorski se režim tijekom 1929. još uvijek nije snažnije osjećao, pa je rad političara u određenoj razini dolazio do izražaja. To se prije svega odnosilo na samu Koprivnicu gdje je početkom 1929. na gradonačelničku poziciju dogovorom tamošnjih vođa HSS-a i HB-a, Ivana Kraljića i Mihovila Tomca, došao Leo Janson. Iako Kraljić nije bio zastupnik u Gradskom vijeću, on je, kao bivši narodni zastupnik i predsjednik Kotarske organizacije HSS-a, iza kulisa mnogo utjecao na rad gradskih vijećnika. Devetorica od njih bili su Kraljićevi prijatelji i pristaše, pa su radili po njegovim uputama, a među njima i gradonačelnik Janson. To je bilo vidljivo i po tome što je Kraljić dolazio na sjednice Gradskog vijeća, a gradonačelnik ga nije kaznio kad je na jednoj sjednici počeo vikati na vijećnika Galijana, direktora gimnazije, optužujući ga da je kuferas.⁴⁷

⁴³ Koprivnički Hrvat. Koprivnica, br. 15 i 24, 2(1928.).

⁴⁴ Isto. Br. 43 i 46, 2(1928.), br. 48 i 51, 2(1929.) i br. 13, 3(1929.).

⁴⁵ U beogradskom parlamentu ubijeni su Pavle Radić i Đuro Basariček, a ranjeni Stjepan Radić, Ivan Pernar i Ivan Granda. Više o tome: MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest...*, n. dj., str. 243 - 260.

⁴⁶ Kralj je 6. siječnja 1929. godine objavio manifest u kojemu je, među ostalim, istaknuo da je nastupilo vrijeme kada između kralja i naroda ne može i ne smije više biti posrednika. Ukinuvši Ustav, kralj je odlučio vladati kao diktator, oslanjajući se na snage koje podržavaju režim, te je zabranio stranke i raspustio parlament. PRIBIČEVIĆ, Svetozar. *Diktatura kralja Aleksandra*. Zagreb, Globus, 1990.; MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest...*, n. dj., str. 286 - 300; MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije (1918. - 1991.)*, Hrvatski pregled, Zagreb, P.I.P. Pavičić, 1998., str. 171 - 177.

⁴⁷ HDA. 144.2: Savska banovina. Kutija 30, br. 9676.; HDA. XXI. Br. 1508.

Situacija se drastično promijenila nakon donošenja zakona o podjeli države na banovine u listopadu 1929. godine.⁴⁸ Nakon toga se protiv gradske vlasti pobunila grupa opozicijskih vijećnika zastupnika koji nisu podržavali Jansona kao Kraljićevu marionetu te su banskoj upravi u Zagrebu predali ostavke. Tu je situaciju režim u potpunosti iskoristio tako da je Gradsko vijeće raspušteno.⁴⁹ Na grupu bivših političara nepoćudnih režimu vršen je dodatni pritisak. To se osobito odnosilo na Ivana Kraljića koji je u prosincu 1929. dva puta kažnjen jer nije izvjesio državnu zastavu na godišnjicu stvaranja države 1. prosinca i na kraljev rođendan 17. prosinca. Prvi je put kažnjen s 500 dinara, a drugi je put osuđen na osam dana zatvora. Zbog lošeg zdravstvenog stanja kazna mu je prolongirana za lipanj 1930., ali se zato obvezao da će se pridružiti deputaciji kralju koja se pripremala.⁵⁰ Sumnjalo se da je Kraljić pomagao i Krnjevićev bijeg u inozemstvo te da namjerava pomoći i u bijegu Marije Radić. Na te teške optužbe nadovezala mu se i presuda za protupravno prisvajanje gradske imovine dok je bio gradonačelnik, zbog čega je kažnjen s iznosom od 2000 dinara. Napadom na Kraljića, kao glavnog autoriteta u dotadašnjoj gradskoj politici, vlasti su pripremale teren za imenovanje svojih poslušnika na čelo grada.⁵¹

Jedan od značajnijih političara u Koprivnici koji su se u to vrijeme svrstali uz režim bio je bivši HSS-ov gradonačelnik Vladimir Malančec. Sigurno da je način na koji su ga Kraljić i Tomac smijenili imao velik utjecaj na donošenje te odluke. Vlasti su iskoristile potencijal mladog pravnika tako da ga je ban Savske banovine, Josip Šilović, 1930. godine imenovao gradonačelnikom. Konstituirajuća sjednica imenovanoga Gradskog vijeća održana je 26. svibnja 1930., a na njoj su prisegnuli novi vijećnici i gradonačelnik Malančec.⁵² Na sjednici, koja je obilježena iskazivanjem potpore politici vladajućih i poklicima »Živio kralj!«, Malančec je najavio da će raditi za dobro i napredak Koprivnice.⁵³ Malančecu se svrstavanje na režimsku stranu višestruko isplatilo glede napretka u karijeri. Vrlo je brzo imenovan banskim vijećnikom, a 1931. je izabran za narodnog zastupnika i postaje glavni kadar vladajućih struktura u koprivničkom kotaru.⁵⁴ Međutim, svrstavanjem na stranu režima postao je omražen među narodom. Nakon što je Malančec imenovan gradonačelnikom, kriza vlasti u gradu Koprivnici je završila, no kraj političkih prepucavanja nije značio i kraj problema stanovnika Koprivnice.

⁴⁸ Kralj je 3. listopada 1929. godine proglasio Zakon o nazivu i podjeli Kraljevine na područja. Država je dobila službeni naziv Kraljevina Jugoslavija, a umjesto dotadašnje 33 oblasti, država je podijeljena na devet banovina. Podravina je tada potpala pod Savsku banovinu. Određeno je da se otad mogu isticati i nositi samo državne zastave, a sljedeći korak bila je odluka o ukidanju onih društava i ustanova čije je ime ili rad u suprotnosti s državnim i narodnim jedinstvom te su osnivana društva kojima je cilj bilo promicanje jugoslavenstva. MATKOVIĆ, Hrvoje. Povijest..., n. dj., str. 286 - 300; MATKOVIĆ, Hrvoje. Povijest Jugoslavije..., n. dj., str. 171 - 177.

⁴⁹ HDA. 144.2. Kutija 30, br. 9676.

⁵⁰ KRUSHELJ, Željko. U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma. Koprivnica, Hrvatski zemljopis, Naklada »Dr. Feletar«, 2001., dokument 6, str. 51 - 55.

⁵¹ No, Kraljić ni dalje nije respektirao vladajuće krugove. Prilikom godišnjice smrti Stjepana Radića, 8. kolovoza 1930., nakon mise zadušnice pred crkvom je počeo demonstrirati i vikati: »Živio dr. Maček! Slava Stjepanu Radiću!« Zbog tog je istupa osuđen na 14 dana zatvora te je protiv njega podnesena tužba Sudu za zaštitu države u Beogradu. Poslije se povezao s ustašama i držao se svojih principa u vrijeme diktature zbog čega je 1934. godine završio na robiji. Isto. Kutija 41. Br. 16420.; HDA. XXI. Br. 1836.

⁵² Podravske novine. Koprivnica, br. 13, 1(1930.).

⁵³ Koprivnički Hrvat. Koprivnica, br. 23, 4(1930.).

⁵⁴ HDA. XXIII. Br. 354 i 363.

ZAKLJUČAK

Ovaj rad bavi se kratkim razdobljem od 1927. do 1929. godine kad su se u Koprivnici odvijali događaji koji su bili posljedica političkih događanja i odluka od osnutka Kraljevine SHS. Državni zakoni i birokratske odluke iz centra utjecali su na život podravskog stanovništva koje se od početka svrstalo na stranu HSS-a i politike republikanizma. Porezno iskorištavanje, nepravedna zamjena krune za dinar, teror oružnika i slični postupci pridonijeli su još većem jačanju HSS-a u Podravini te marginalizaciji ostalih stranaka. Vidovdanskim ustavom i podjelom države na oblasti buntovan podravski kraj smješten je na marginu Osječke oblasti, čime gospodarsko zaostajanje i komunalni problemi još više dolaze do izražaja.

U gradu Koprivnici je najistaknutiji političar 20-ih godina 20. stoljeća bio HSS-ovac Ivan Kraljić. Na lokalnim izborima 1920. izabran je za koprivničkoga gradonačelnika i na toj je poziciji bio do 1927. godine. Budući da je često dolazio u sukob s režimom te je postao vrlo popularan među širim masama, vladajući ga nastoje kompromitirati i srušiti njegovu dominaciju. Događaji koji su se unutar HSS-a odvijali sredinom 20-ih godina išli su tome na ruku. Prije svega mislim na disidentstvo visokih dužnosnika podravskoga HSS-a zbog nezadovoljstva učlanjenjem stranke u zelenu seljačku internacionalu, te pad popularnosti nakon napuštanja republikanizma i ulaska u koaliciju s radikalima na državnoj razini. Hrvatska federalistička seljačka stranka, koja nastaje nakon toga, pokušavala se nametnuti kao alternativa HSS-u te dolazi do velikih političkih sukoba unutar hrvatskih stranaka. Protivnici HSS-a u Koprivnici još su više ojačali nakon formiranja drugog Hrvatskog bloka. Vlastima je na ruku išla i kruta politika samog Kraljića koji je obračunima s neistomišljenicima unutar svojih redova pridonio stvaranju velikih podjela u koprivničkom HSS-u.

Oblasni izbori početkom 1927. godine bili su test koji je pokazao slabljenje Kraljića u Koprivnici te jačanje federalista i frankovaca, što vlasti koriste za treću suspenziju Kraljića s mjesta gradonačelnika. Ta je odluka došla na plodno tlo jer je ovaj put postojala kritična masa koja je optužbe za korupciju, nepotizam i pronevjeru znala iskoristiti u svoje političke svrhe. Hrvatske stranke tako su se zamarale u sukobima kojima su najviše profitirale režimske strukture, a na štetu stanovnika i grada. Godine 1927. čak su tri puta održani izbori koji su prilično umorili građane, no očito je da su stanovnici Koprivnice bili željni rješenja krize jer su u velikom broju izašli na izbore. Parlamentarne izbore 1927. u koprivničkom je kotaru, zahvaljujući glasovima sa sela, dobio HSS, čime je Kraljić osvojio svoj drugi zastupnički mandat.

Međutim, lokalne izbore u Koprivnici obilježila je veoma prljava kampanja i kruta retorika. Kriza vlasti nakon izbora, na nezadovoljstvo građana, ipak nije okončana jer niti jedna stranka nije osvojila dovoljno vijećničkih mandata za sastavljanje vlasti. Koalicijski potencijal stranaka također nije bio na zavidnoj razini jer očito kompromisa među strankama zbog osobnih interesa pojedinaca nije moglo biti. Rezultati izbora pokazali su da je popularnost razjedinjenog HSS-a u Koprivnici pala na najnižu razinu dotad, ali na iznenađenje hrvatskih stranaka, osnažio je SDS. Politička trakavica tako se nastavila i 1928. kad je na ponovljenim izborima HB na jedinstvenoj listi osvojio najveći broj mandata dotad. No, prema napatku vrha Seljačko-demokratske koalicije, vlast u Koprivnici je konačno formirala koalicija SDS-a, HSS-a i HPS-a, koja je za gradonačelnika postavila mladog Malančeca.

To rješenje također nije dugo trajalo jer su interesi pojedinaca ponovno nadišli opći interes. Zbog straha za vlastitu poziciju Kraljić je isprovocirao rušenje gradonačelnika te za njegova nasljednika postavio svog pouzdanika Lea Jansona. U početno vrijeme diktature Kraljić je preko njega, zahvaljujući većini u Gradskom vijeću, upravljao gradom. No, režim takvu situaciju nije dugo tolerirao. Raspuštanjem Vijeća banska je vlast na čelo grada postavila ljude koji su prihvatili

politiku diktature. Gradonačelnikom tako postaje Vladimir Malančec koji je, očito iritiran Kraljićevim postupkom, prihvatio novu državnu politiku. Time je na umjetan način kriza prekinuta, no stari problemi Koprivnice nisu riješeni, nego su samo stavljeni pod tepih, a sve više novih izazova bilo je na vidiku. Kriza vlasti tako nije prekinuta zbog demokratskog procesa ili dogovora, nego smišljenom političkom direktivom režimskih velikosrpskih krugova koji su, postavivši sebi odanog čovjeka na čelo grada, ušutkali druga razmišljanja. Politička prepucavanja i nemogućnost postizanja dogovora demokratski nezrelih koprivničkih političara nanosili su štetu građanima, ali to nikako nije opravdanje režimu za nametanje svoje volje i ustoličenje kadrova koji su mu se prodali.

SUMMARY

Following the formation of Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (abbrev. SHS), the political life in Koprivnica's Podravina region is dominated by the Peasants Party HSS and its most prominent politician in the 1920s Ivan Kraljić, the mayor of Koprivnica.. Since Kraljić was popular among the citizens and often in confrontation with the governing regime, authorities tried to discredit him and thus decrease his influence. This was also supported by Stjepan Radić's political stands in mid 1920s, when inter-party turmoil caused weakening of the HSS party in Koprivnica region. Once two other parties had been formed, namely the HFSS and Croatian bloc (Hrvatski blok), a conflict erupted among the Croatian parties which caused HSAS dropping down in popularity in the town of Koprivnica. When the mayor Kraljić was eventually suspended and relieved from his duty, a local government went into a crisis, deepened further by political confrontations in pre-election campaigns. Despite bad economic situation, the political crisis lingered unresolved, due to lack of compromise and disagreement among the parties, until the repeated elections, when a mayor was elected with the help of agreement reached with SDK leadership. The political squabble was quieted down with enforcing a dictatorship, when the regime installed a young lawyer Vladimir Malančec as the mayor.

LITERATURA

- Arhiv časopisa Podravine. URL:<http://www.meridijani.com/?meridijan=magazines>. (25. XI. 2008.)
- FELETAR, Dragutin, PETRIĆ, Hrvoje, Bibliographia Podraviana: izbor iz literature o Podravini, knjiga 1, Koprivnica, Hrvatski zemljopis - Naklada »Dr. Feletar«, 2001.
- FELETAR, Dragutin, Podravina, Koprivnica, Centar za kulturu - Muzej grada Koprivnice, 1989.
- KOLAR-Dimitrijević, Mira, Grad Koprivnica i njegovi ljudi u vrijeme velike svjetske gospodarske krize, Podravina 11, Samobor, Meridijani, 2007., str. 138 - 156.
- KOLAR-Dimitrijević, Mira, Stjepan Radić i Podravina u vrijeme oblasnih samouprava 1927. do 1928., Podravina 7, Samobor, Meridijani, 2005., str. 47 - 51 i 65 - 80.
- KOLAR-Dimitrijević, Mira, Trnoviti životni put đurđevačkoga političara Tome Jalžabetića, Đurđevački zbornik: v povodu 70. obljetnice življenja Đuke Tomerlina-Picoka, Đurđevac, Rajna Golubić, Ivan Hodalić, Velimir Piškorec, 1996., str. 248 - 257.
- KRUŠELJ, Željko, U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma, Koprivnica, Hrvatski zemljopis, Naklada »Dr. Feletar«, 2001.
- MATKOVIĆ, Hrvoje, Povijest Hrvatske seljačke stranke, Zagreb, P.I.P. Pavičić, 1999.
- MATKOVIĆ, Hrvoje, Povijest Jugoslavije (1918. - 1991.), Hrvatski pregled, Zagreb, P.I.P. Pavičić, 1998.
- PETRIĆ, Hrvoje, Razvoj HSS-a i seljačkog pokreta u Koprivnici i koprivničkoj Podravini od 1929. do 1941. godine, Časopis za suvremenu povijest 34 (2002), br. 1. Zagreb, 2002., str. 141 - 157.

PRIBIĆEVIĆ, Svetozar, Diktatura kralja Aleksandra, Zagreb, Globus, 1990.

VELAGIĆ, Savo, Izbori između dva svjetska rata, Podravski zbornik 26/27, Koprivnica, Muzej grada Koprivnice, 2001., str. 117 - 130.

Hrvatski državni arhiv (HDA)

01.1561: Fond Služba državne sigurnosti - Republički sekretarijat za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske 1945. - 1987. (SDS RSUP SRH). Br. 01.21.

144.2: Savska banovina.

815: Fond Radić.

Grupa XXI: Politička situacija i izbori.

Grupa XXIII: Izbori u Kraljevini Jugoslaviji.

Muzej Grada Koprivnice

Demokrat, Koprivnica 1(1919.), 2(1920.).

Domaće ognjište, Koprivnica 2(1927.).

Hrvatska Podravina, Koprivnica 1(1927.).

Hrvatski narod, Koprivnica 1(1923.), 2(1924.).

Hrvatsko kolo, Koprivnica 1(1927.).

Koprivničke novine, Koprivnica 1(1924.), 3(1926.), 3(1927.).

Koprivnički Hrvat, Koprivnica 1(1928.), 3(1929.), 4(1930.).

Podravske novine, Koprivnica 1(1930.).